

Nokaren erabileraren ikerketa Goizuetan

Investigación sobre el uso del registro informal
femenino en Goizueta

Recherche sur l'utilisation du registre informelle
femenine au Goizueta

Research on the use of female informal address form in
Goizueta

LUJANBIO BEGIRISTAIN, Oihana

Euskal Herriko Unibertsitatea (EHU), Euskal Hizkuntza eta Komunikazioa Saila

oihana.lujanbio@ehu.eus

ORCID: 0000-0002-0867-7177

DOI: <https://doi.org/10.59866/eia.v2026i71.331>

Jasotze-data: 2025/05/29

Behin-behineko onartze-data: 2026/01/21

Behin betiko onartze-data: 2026/03/30

Goizuetako nokaren erabilera berreskuratzeko moduak aztertzea du helburu nagusi ikerketa honek, ikerketa-ekintza parte-hartzailea metodologian oinarrituta. Horretarako, noka ikasi eta praktikatzeko saio batzuk antolatu dira 19 parte-hartzaileekin. Bertan, bi ikuspegitatik aztertu da nokaren erabilera. Alde batetik, soziolinguistikaren ikuspegitik, emakume horiek nokaren ezagutzan eta erabileran dituzten abiapuntu desberdinak eta izan duten bilakaera aztertu da. Beste alde batetik, genero-ikuspegitik, parte-hartzaileek nokari buruzko hausnarketak egin dituzte, nokaren egoeran eta egoera hori eragin duten arrazoietan sakonduz. Ondorio nagusia izan da noka-saioek parte-hartzaileen erabileran eragiteko balio izan dutela, eta ikasteko eta erabiltzen jarraitzeko gogoia dutela.

Gako-hitzak: euskara informala, hika, noka, hizkuntza-tratamendua, soziolinguistika.

El objetivo principal de este estudio es analizar cómo se puede recuperar el uso de la forma femenina del lenguaje informal (*noka*) en Goizueta, basándose en la metodología

investigación-acción participativa. Para ello, se han organizado unas sesiones para aprender y practicar *noka*, que han contado con 19 participantes. Se ha analizado su uso desde dos puntos de vista. Por un lado, desde el punto de vista sociolingüístico, se han analizado los diferentes puntos de partida y la evolución de las participantes en el conocimiento y el uso de este tratamiento lingüístico. Por otro lado, desde el punto de vista de género, las participantes han reflexionado sobre la cuestión, ahondando en la situación y en las razones que existen para ello. Se ha constatado que las sesiones han servido para fomentar el uso de *noka* entre las participantes y que tienen ganas de seguir aprendiéndolo y utilizándolo.

Palabras clave: euskera informal, euskera, *hika*, *noka*, tratamiento lingüístico, sociolingüística.

L'objectif principal de cette étude est d'analyser les moyens de récupérer l'utilisation de la forme féminine du langage informel (*noka*) à Goizueta, en se basant sur la méthodologie recherche-action participative. Pour ce faire, des sessions d'apprentissage et de pratique du *noka* ont été organisées avec 19 participants. Son utilisation a été analysée sous deux angles. D'une part, du point de vue sociolinguistique, les différents points de départ et l'évolution des participants dans la connaissance et l'utilisation de ce traitement linguistique ont été analysés. D'autre part, du point de vue de genre, les participants ont réfléchi à la question, en approfondissant la situation et les raisons qui y sont liées. La conclusion principale a été que les sessions de *noka* ont influencé l'utilisation des participants et qu'elles ont envie de continuer à l'apprendre et à l'utiliser.

Mots-clés: basque informelle, *hika*, *noka*, traitement linguistique, sociolinguistique.

The main objective of this study is to analyze the ways to recover the Basque informal address form *hika*, based on the participative action-research methodology. In this context, a workshop to revitalise the female form *noka* has also been organized in Goizueta, which have had 19 participants. In this research, the use of *noka* has been analyzed from two points of view. On the one hand, from the sociolinguistic point of view, the impact of this workshop was analyzed regarding the different starting points and the evolution of these women in the knowledge and use of this linguistic treatment. On the other hand, from the gender point of view, the participants have reflected on *noka*. The main conclusion has been that the *noka* sessions have served to influence its use on participants and that they are eager to continue learning and using it.

Keywords: informal Basque, *hika*, *noka*, address form, sociolinguistics.

LUJANBIO BEGIRISTAIN, Oihana (2026) «Research on the use of female informal address form in Goizueta», *Euskera Ikerketa Aldizkaria* 71 (1): 117-166.

1. Sarrera
2. Aurrekariak
 - 2.1 *Hizkuntza hautuen eta generoaren arteko gurutzaketa arnasguneetan jardunaldia*
 - 2.2 Beste ikerketa batzuk
3. Helburuak
 - 3.1 Noka-saiotarako taldea osatzea eta hiztunen erabilera behatzea
 - 3.2 Goizuetan hika zabaltzeko bideak aztertzea
 - 3.3 Nokaren erabileraren gainean hausnartzea
4. Metodologia
 - 4.1 Metodo kualitatibo eta kuantitatiboak
 - 4.2 Ikerketa-ekintza parte-hartzailea
 - 4.3 Noka-saioak
5. Emaitzak
 - 5.1 Parte-hartzaileek nokaren erabileran egin dituzten aldaketak
 - 5.2 Goizuetan hika zabaltzeko bideak
 - 5.3 Nokaren erabileraren gaineko hausnarketak
6. Ondorioak

Bibliografia

Eranskinak

1. galdetegia (Diagnosia)
2. galdetegia (Hikaren erabilera)
3. galdetegia (Nokaren erabilera)
4. galdetegia (Ikastaroaren balorazioa)

1. Sarrera

Goizuetan euskararen arnasguneetako bat da, euskara bertakoen mingain eta bihotzean lasai bizi da. Emakumezkoen lagunarteko erabilerak ez dauka osasun bera, ordea. Hika hitz egiteko euskara ongi ezagutzea oinarrizko baldintzat hartu ohi da; horregatik ez da erabiltzen euskararen ezagutza apaleko eremu soziolinguistikoetan. Euskararen ezagutza altua den eremuetan, berriz, herri askotan toka mantendu den arren, noka ez da erabiltzen¹. Ikerketa honetan, Goizuetan noka berreskuratzen hasteko lehen pausoak ematea izan da helburu. Horretaz gain, genero ikuspegitik begiratuta, hainbat hausnarketa egin dira, nokaren galeraren arrazoietan sakonduz.

Beti espero izan da emakumea txukuna, egokia, otzana, esanekoa... izatea. Exijentzia edo eskakizun gehiago ditu alderdi guztietan, baita hizkuntzan ere. Herritarrek hori zenbateraino identifikatzen duten aztertu da ikerketa honetan eta, behin horretaz ohartuta, helburua da lagunarteko hizkera erabiltzeko hautua egiteko oinarri gehiago izatea. Noka aritzean «zerbette gaizki itten aiko bazina bezela» sentitu ordez, gurea ere baden hitz egiteko modu gisa landu da saioetan, eta praktikatzeko espazioa, tresnak eta oinarriak eskaini dira.

2. Aurrekariak

Hainbat euskal herritan hasiak dira hika eta, bereziki, noka berreskuratzeke lanean. Herri horietan egindakoaz gain eta askoren abiapuntu, Oñatiko esperientzia dugu. Ibilbide oparoa egin dute bertan eta han egindako lanketa oso aintzakotzat hartu da lan honetan ere². Hitanoa eta, batez ere, noka biziberritzeko sortu zen *Ingo xonau!* proiektua, 2019an, Oñatin. Noka galtzen ari zen han ere: hiztun gazteenek 50 urte inguru zituzten.

¹ Toka gizonezkoen zuzentzean erabiltzen den forma alokutiboa da, eta noka emakumezkoen zuzentzean erabiltzen dena.

² Eskerrak ematen dizkiot lerroetatik Euskaltzaindiko Mintzola egitasmoari ikerketa hau aurrera eramateko emandako sariagatik. Horretaz gain, Larraitz Zubeldia Arruabarrena ere eskertu nahi dut, lan hau hobetzeko egindako zuzenketa eta ohar egokiengatik.

Desagertu aurretik, herritar taldetxo bat bildu zen eta berreskuratzen saiatzea erabaki zuen. Badiharduguk gidatzen duen proiektua eredugarri da gainerakoentzat eta *Ahotsak.eus* webgunean dago ikusgai, gaiaren gainean sortutako dokumentalarekin batera. Horretaz gain, hitanoaren erabileran eragiteko hainbat bide jorratu dira, hikalaguna, hikako adizkien bildumak eta hika-ikastaroak tartean.

Proiektua abiatzeko, ikerketa-diagnosi bat egin zuten, eta emaitza garrantzitsuenen artean ikusi zen parte-hartzaileen aurreko belaunaldian jada emakumeek gutxi erabiltzen zutela noka; transmisiorik eza lehenagotik heldu da, beraz, eta hori da Euskal Herriko beste herrietan ere ikusten dena. Goizuetan, behintzat, hala zioten bertakoek elkarrizketak egin zitzaizkienen (Lujanbio 2016: 101):

Hitanoaren erabilerari dagokionez, genero eta adinaren arabera aldeak ikusi ditugu. Eta ez gazteen artean bakarrik; badirudi lehenagotik heldu den kontua dela. Adineko emakumeen artean, seitik bakar batek esan digu lagunekin eta seme-alabekin askotan erabiltzen duela [...]. Gainerako emakumeek ez dute normalean erabiltzen eta, erabiltzen dutenetan, oso gertukoekin egiten dute. Erabiltzen duenetako batek lagunekin eta ahizpekin erabiltzen omen du, baina haserretzean bakarrik. Adineko gizonezkoek esan digutenaren arabera, beraiek adineko emakumezkoek baino gehiago erabiltzen dute hika: lagunekin adineko gizonezko guztiek erabiltzen dute. Gazteen artean, espero genuen egoera topatu dugu: mutilek askoz gehiago erabiltzen dute hika nesken aldean [...]. Mutilek emakumezkoekin normalean erabiltzen ez badute ere, anaiekin, edo mutilak diren lagunekin beti erabiltzen dute.

Goizuetaren ondoan dagoen Leitzan ere egin dituzte hainbat ekimen hikaren inguruan. Alde batetik, Joana Saralegik (2021) Leitzako egoeraren azterketa bat egin zuen 2021eko ekainean, whatsapp bidez galdeketa bat zabalduz. Bestetik, Fernando Oartzunek (2022) Leitzako hika formak bildu ditu, bereziki, emakumezkoek zuzentzeko erabiltzen diren adizkiak jaso eta zabaltzeko.

Saralegiren ikerketako erantzunak 16-74 urte bitarteko herritarrenak dira eta, emaitzen arabera, euskara erabiltzen den herria izan arren, hika

% 31k erabiltzen du askotan, eta % 21ek batzuetan. Generoaren arabera alderaketa eginda, argi ikusten da aldea: «hiketan inoiz egiten ez dutenen kasuan, 73 emakumeak dira, 7 gizonak eta generoa zehaztu ez duen bat. Askotan egiten dutenen artean, berriz, bakarra da emakumea eta 30 gizonezkoak dira» (Saralegi 2021: 44-45). Leitzan ere beste leku euskaldunetan topatzen den errealitatea dugu.

Egoera hori irauli nahian, zortzi saioko ikastaro bat antolatu zuten Oiartzunek eta Ima Zestauk 2023ko udazkenean, irail-abendu bitartean. Ikastaro horretan parte hartuta, han ikasitakoak baliatu dira Goizuetako saioak antolatzean; bai metodologiari dagokionez, baita ikastaroaren balorazioan bildutakoei dagokienez ere. Izan ere, galdetegi bat pasatu zitzaizen parte-hartzaileei ikastaroaren bukaeran, eta erantzun haietatik ateratako ondorioak kontuan hartu dira Goizuetako ikerketa martxan jartzean. Erantzun horien artean aipatzen zen hika praktikatzeko saio gehiago behar direla; hain zuzen, horretan aritu ziren Oiartzun eta Zestau 2024-2025 ikasturtean ere.

Hemen azaldutakoez gain, jardunaldi batetik ere ekarpen ugari jaso da ikerketa hau egiteko garaian. Jarraian azalduko dira handik jasotakoak.

2.1 *Hizkuntza hautuen eta generoaren arteko gurutzaketa arnasguneetan jardunaldia*

UEUk, 2023ko uztailean, *Hizkuntza hautuen eta generoaren arteko gurutzaketa arnasguneetan* jardunaldia antolatu zuen Tolosan. Bertan parte hartu zuten hainbat hizlariren hausnarketek jarri dute ikerketa honetarako oinarria, besteak beste. Jarraian, bertan plazaratutako ideia interesgarri batzuk bilduko dira.

Lorea Agirrerren esanetan, antropologia linguistikoaren ikuspegitik, hizkuntza ez da komunikazio-tresna hutsa. Hizkuntza, gizartearen isla izateaz gain (gizarte- eta botere-harremanak hizkuntzaren bidez adierazten dira), gizartea aldatzeko tresna ere izan daiteke. Gizartearen antolatze- eta ulertze-sistema hizkuntzan islatzen dela gaineratu zuen, adibide gisa, Ipar Amerikako navajo eta txerokien artean bost sexu-generoko gizarteak

daudela azalduz. Ideia horretatik abiatuta, Goizuetan aurrera eraman den ikerketaren helburuetako bat izan da noka ikasiz eta praktikatuz gizartean aldaketa bat eragitea: hizkuntza-praktika berdinzaleago bat gauzatzea.

Idurre Eskisabelek lan teorikoak praktikara ekartzen hasteko garaia dela azpimarratu zuen, «ideiak lurrera, gorputzetara ekartzekoa». Eta horri ondokoa gaineratu zion: «feminismoak guregan eraldaketa eskatzen du eta hori zailagoa da besteari aldatzeko eskatzea baino». Ideia hori ekartzen da hona, norbere hizkuntza-praktiketan berriz ere noka erabiltzen hastea zaila dela ohartzen garelako. Izan ere, gure hitz egiteko modua aldatzea eskatzen du eta, lehenik, ikastea. Zailtasun horri bide ematea izan du helburu Goizuetako ikerketak, noka-saioak antolatuta, ikasteko eta praktikatzeko aukera izateko.

Onintza Legorbururen arabera, emakumea ahalduntzeko prozesuan koka daiteke nokarako mudantza (2018: 134-135). Genero-sistemak emakumeak hikatik ateratzen ditu, eta espazioa berriz hartzeko tresna gisa erabil daiteke noka berreskuratzea. Espazioari esanahi berria ematea ekar dezake noka berriz erabiltzeko. Goizuetako ikerketan, noka-saioek ahalduntzean eraginik duten aztertu nahi izan da.

Hiru hizlari horien hitzetatik ateratako ez gain, ideia interesgarriok azpimarratu eta ekartzen dira aipatutako jardunalditik:

- Arnasguneen zaintza. Arnasguneak bizigarri egitea da erronka, gutzientzat bizigarri. Hizkuntza- eta genero-praktikak elkarrekin despatriarkalizatzeko beharra eta aukera dago. Herri txikien biztanleen gorabeherak aztertzean, ikusten da emakume gehiago atera ohi direla herri txikietatik kanpora. Horren arrazoietakoa bat bertan lan egiteko aukera gutxiago egotea izan daiteke, eta baita bertan lasai (eta aske) bizitzeko ezintasuna ere.
- Euskara askatasunarekin lotzen dugu euskaldunok? Hikak eman dezake askatasun-sentsazio hori, aisiarako arnas gisa formulatuta, adibidez? Azken batean, hika da hizkera informala, emakumeari kendu zaiona edo berak alde batera utzi duena. Egoera lasai eta arduragabean erabiltzekoa, emakumeak bizi-fase batzuetan (amatasunean, adibidez) oso gutxitan izaten duen egoera.

- Hitanoak emakume hiztunak galdu ditu: hitanoa ez da ezkontzen feminitatearekin. «Señorita» bat izateko ez dugu noka erabiliko, zuka edo erdara baizik.
- Toka anaitasuna praktikatzeko bidea bada, ahizpatasuna indartzeko noka?
- Interseksionalitatea da bidea (*taliban* eta *feminazi* deitzen digute aho-tsa goratzen dugunean): identitatetik justizia sozialera; euskalgintza-tik feminismora.

Egiteko hori interesgarria izanda ere, inguruko emakumezko lagunei hika hitz egiten hastea proposatzean jasotako erantzunetan ez da ikasteko grinarik adierazten; beste egiteko bat bailitzan hartzen dute orain noka ikasten hastea. «Aurretik beste lehentasun batzuk ditut», esan dit euskaltzale feminista batek baino gehiagok, hasperen eginez. Aisiarekin eta lagun-giroarekin lotuta ikastea proposatuta ere, argi ikusten da denbora eskatzen duela, aurrena, ikasteak. Leku askotako emakumeok ez dugu «modu naturalean» jaso, toka-erabiltzaileek bezala, eta esfortzu bat egin behar da, hasieran, ikasteko.

2.2 Beste ikerketa batzuk

Hemen aurkezten den ikerketari ekiteko, jardunaldiko hizlarien lan eta ideiez gain, Euskal Herrian hikaren gainean egin diren hainbat lan aztertu dira (Alberdi 1994, Bereziartua eta Muguruza 2018 eta 2020; Iantzi 2023; Jaunarena 2024; Legorburu 2018 eta 2021; Lizartza 2009, Muguruza, Bereziartua eta Etxeberria 2020; Oiartzun 2022, Saralegi 2021), abiapuntu egokia izateko asmoz.

Horiez gain, bi lan azpimarratu nahi nituzke, Goizuetan egindakoarekiko duten paralelismoengatik. Alde batetik, Amorrortu, Goirigolzarri eta Ortégak (2021) egindako ekintza-ikerketa parte-hartzailea dago, *Bilbo Handiko unibertsitate-ikasleen mudantza-prozesuak* izenekoa. Bertan gazteen euskara-erabilera areagotzeari begira egin duten planteamendua oso parekagarria da ikerketa honetan egin denarekin. Ikertzaile horiek egindako galderak oso baliagarriak dira hika bultzatu nahi dutenentzat ere (2021: 12): «Zelan bizi

dute Bilbo inguruko euskaldun gazteek aktibazio-nahia? Posiblea da Bilbo moduko testuinguruan mudantza-prozesu bat gauzatzea? Zelan sortu daitezke baldintzak Bilbokoaren moduko testuinguru erdaldunean gazteek euskararen aldeko eraldaketa egin dezaten?».

Galdera horiek gurera ekarrita, hauxe galdetuko genuke:

- Nola bizi dute Goizuetako emakumeek noka hitz egiteko aktibazio-nahia? Eta gizonezkoek?
- Posible da testuinguru horretan mudantza-prozesu bat egitea?
- Nola sortu daitezke baldintzak Goizuetan bezalako testuinguru euskaldunean noka erabiltzearen aldeko eraldaketa aktibatzeke?

Paralelismoa eginda, argi ikusten da alde nabarmena dagoela bi eremuetako euskalduntasun-mailari dagokionez. Era berean, ezagutza mailan ere desberdintasuna dago: Bilboko ikerketan parte-hartzaileek euskaraz komunikatzeko nahikoa gaitasun baduten arren, Goizuetan nokaren ezagutza ez dago bermatua parte-hartzaileen artean.

Bide beretik, *EquiLing* egitasmoari aipamena egingo zaio hemen, ikerketa honen ezaugarriekin guztiz bat egiten baitu. *EquiLing* egitasmoak «kontzientzia linguistikoa eta hiztunen agentzia: berdintasun soziolinguistikorako ekintza-ikerketa» gisa definitzen du bere burua. Ikerketa-ekintza parte-hartzailea da hori ere, gazteekin egina, hika edo nokarako mudantza egiteari begira dituen antzekotasunengatik kontuan hartu beharrekoa.

EquiLing ikerketa-proiektuak ikerketa soziolinguistikoa bitartez hizkuntzek gizarteko parekotasunik ezak nola sortzen, mantentzen eta erreproduzitzen dituzten ulertu eta prozesu horietan eragin nahi du. Proiektuak bi helburu ditu: alde batetik, hizkuntzak gizarteko parekotasunik ezen eraikuntzan duen rola ezagutza sakona izatea eta, bestetik, hiztunek eta soziolinguistek eraikuntza hori bideratzen duten prozesuak nola alda ditzaketen aztertzea. Interesgarriak dira, era berean, biltzen dituen kontzeptuak, hala nola kontzientzia linguistikoa, hiztunen agentzia, ideologia linguistikoen araberrako hiztun-ereduak, subjektibitatea eta herritartasun linguistikoa, betiere norabide honetan: praktika linguistikoen aldibereko

existentzia harmoniatsua sustatzea, eta hiztunek beren buruekiko eta besteekiko errespetua eta berdintasunezko ordena soziolinguistiko inklusiboagoa gauzatzea.

3. Helburuak

Atal honetan, Goizuetan egindako ikerketaren hiru helburu nagusiak azalduko dira, horietan lortzea aurreikusten zena zehaztuz.

3.1 Noka-saioetarako taldea osatzea eta hiztunen erabilera behatzea

Hasteko, noka berreskuratzeko interesa dutenekin taldea osatzea eta noka praktikatzea izan da egin beharrekoa. Saio horien bidez, trebakuntza hasi zenetik hiztunek erabilerari dagokionean izandako bilakaera behatu da. Helburu honi dagokionez, noka-saioetako partaideek erabileran hobekuntza izatea aurreikusi da eta, saioetan zenbat eta parte-hartze aktiboagoa eta jarraituagoa izan, erabileran emaitza hobeak izatea espero izan da.

3.2 Goizuetan hika zabaltzeko bideak aztertzea

Behin taldea osatuta, Goizuetan hika zabaltzeko bide egokienak zein diren aztertu nahi izan da. Horretarako, aurretik egina dagoena baliatu da: alde batetik, Zubiri eta Perurenaren (1998) *Goizuetan eta Aranoko hizkerak* liburuan bilduta dauden hika-formak hartu dira abiapuntutzat. Horretaz gain, Oñatiko eta gainerako herrietako esperientziak aztertu dira. Bide horretatik argitaratu zen Goizuetako *Xapo* aldizkarian bertako oinarritzko hika adizkien taula (Oñatiko esperientzian eta Goizuetako aldizkarian ere «txuleta» deitutakoa), eta hori ere baliatu da noka-saioetan.

Helburu hau betetzeko, saioetako partaideek hikarekiko ikusten dituzten beharrak bildu eta horien araberako lehentasunak jarri dira. Horrekin lotuta, beste herrietan hika-formak zabaltzeko egindakoak aztertzea eta gurera gehien egokitzen direnak aukeratzea izan da zeregina. Ikerketa honek iraun

duen denboran ez dugu aukerarik izan material berria sortzeko, baina bai beharrak identifikatu eta lehentasunak jartzeko.

3.3 Nokaren erabileraren gainean hausnartzea

Hirugarrenik, Goizuetan noka zergatik ez den ia erabiltzen aztertzea izan da helburu. Talde horretan hausnartu da zergatik galdu den hika emakumezkoen artean, gizonezkoen artean hain osasuntsu egonda. Hausnarketa hori Euskal Herriko gainerako testuingurua aintzat hartuta egin da. Era berean, arreta jarri da Goizuetan noka mantendu duten hiztun-taldeetan, jardunbide egokiak biltzeko asmoz.

Goizuetan noka zergatik ez den erabiltzen aztertzean, hipotesia da emakumeen artean hika erabiltzea okerrago ikusia egon dela. Hori dela eta, uler daiteke emakumezkoen artean hikaren erabilera galdu izana, gizonezkoen artean osasuntsu egonda. Euskal Herriko gainerako inguruetan topatzen diren antzeko egoera eta arrazoiak aurkitzea espero da hemen ere. Horretaz gain, noka mantendu dutenak baserritarrak eta adinekoak izatea aurreikusi da.

4. Metodologia

Aurreko puntuan azaldutako helburuak lantzeko erabili den metodologiaren ezaugarrien berri emanen da jarraian.

4.1 Metodo kualitatibo eta kuantitatiboak

Esan bezala, Goizuetako hika zabaltzeko eta noka berreskuratzean interesa dutenekin noka praktikatzeko, dagoeneko beste herrietan egindako esperientziak baliaitu dira. Leitza, Oiartzun eta Oñatiko saioen berri jaso da, bereziki, eta baita hango irakasleen laguntza ere³. Esperientzia honetan,

³ Bihozkie hemendik nire eskerrik beroenak.

noka praktikatu dutenen eboluzioa behatu da; horretarako, saioen aurretik eta ondoren parte-hartzaileek noka zenbat erabiltzen duten aztertu da galdetegi bidez (ikus eranskinetan 1. eta 4. galdetegiak), eta hor kokatzen da metodo honen alde kuantitatiboa. Helburua izan da irailetik abendura bitartean egindako saioen ondorioz hitzunen erabileran alderik egon den ikustea, eta aldaketa eragin duten gakoak identifikatzea.

Horretaz gain, metodo kualitatiboa izan da nagusi. Esaterako, Goizuetan noka zergatik ez den erabiltzen aztertzeke, behaketa zuzena erabili da (Juaristi 2003: 195-215; Zarraga eta beste 2010: 310), hikako ikastaroan parte hartzen dutenen iritziak eta bizipenak jasoz. Izan ere, behaketa zuzenaren bidez, beste teknikekin baino gutxiago eragiten da pertsonengan; ikertzaileak gutxiago baldintzatzen ditu aztertu nahi diren portaera eta adierazpenak, eta horrek datu hobeak lortzen laguntzen du.

Behatzailea lau modutan ager daiteke behatuen aurrean: 1) behatzailea ezezaguna da ikertzen ari den taldearentzat, eta era naturalean parte hartzen du behaketa egiten duen bitartean, 2) behatzailea ezezaguna da taldearentzat, eta era artifizialean parte hartzen du (asmatutako rol edo paper bat betez), 3) behatzailea ezaguna da, eta ez du taldean edo ikertzen ari den egoeran parte hartzen (kanpotik behatzen du), 4) behatzailea talde batean integratzen da eta ezaguna da (Juaristi 2003: 207-209). Aukerarik onena ezaguna den behatzailearena da, 4. modua, alegia, eta modu horretan egin da lan ikerketa honetan, taldean integratutako behatzaile ezaguna izanez.

Horrekin batera, eztabaida-taldea metodologia ere erabili da, gai batzuk sakonago aztertzeke. Teknika horren azken helburuak honako hauek dira (Hernández 2010: 308): alde batetik, gai baten arlo garrantzitsuenak eza-gutzea eta, bestetik, gai horren gainean taldekideek izan ditzaketan ikuspuntuak ikertzea eta sor daitezkeen adostasun eta desadostasunak aztertzea. Helburu horiek bete ahal izateko, moderatzailearen lana oso garrantzitsua da, bere eginkizun nagusia taldekideen artean eztabaida eta iritzi-trukea ahalbidetuko duen giroa sortzea baita.

Eztabaida-taldea oso teknika egokia da gertakari edo gai baten gainean egon daitezkeen iritzi eta ikuspuntu ezberdinak ezagutu ahal izateko (Hernández 2010: 309). Kasu batzuetan, ordea, iritzi bat nagusitzen zela eta

denek ez zutela iritzia ematen ikusita, galdetegiak ere erabili dira metodologia osatzeko: bi galdetegi eman zaizkie banaka betetzeko (ikus 2. eta 3. eranskinak). Galdetegi horietan, hainbat gai landu dira, aurrekarien atalean aipatutakoak, adibidez. Horietako batzuek pentsatzeko denbora eskatzen zuten eta galdetegiak horretarako aukera ematen dute.

Galdetegiak, behaketa zuzena eta eztabaida-taldea metodoak erabili dira, beraz. Horien bidez eraldaketa eragitea izan da helburu, eta metodo horiek esku-hartze baten bidez eraman dira aurrera. Hori guztia barnebiltzen du ikerketa-ekintza parte-hartzaileak; ikerketa egiteaz gain, gizartean aldaketak eragiteko ikerketa-modu interesgarria da metodologia hori, eta horregatik dago lan honen hezur-muinean.

4.2 Ikerketa-ekintza parte-hartzailea

Azkenaldian hainbat ikerketatan erabili izan den metodoa da ikerketa-ekintza parte-hartzailea izendatutakoa (ingelesez *Participatory Action Research* edo PAR). Ikerketa-ekintza parte-hartzaileak hiru osagai nagusi ditu (Colmenares 2012: 109), eta Goizuetako ikerketan hiru osagai horiek bete-betean daude:

- Ikerketa-prozedura sistematiko, kontrolatu eta kritiko bat da, helburu praktikoa zehatz batekin errealitatearen alderdiren baten gainean gogoetatzea eta hori aztertzea helburu duena.
- Ekintza ez da ikerketaren azken helburua bakarrik; izan ere, ekintza bera ezagutza-iturri da, eta, aldi berean, esku hartzeko modu bat.
- Parte-hartzeak esan nahi du prozesuan, ikertzaile profesionalekin batera, proiektuaren hartzaile den komunitateak ere parte hartzen duela. Komunitate hori ez da ikerketa-objektu soiltzat hartzen, baizik eta bere errealitatea ezagutu eta eraldatzen laguntzen duen subjektu aktibotzat.

Colmenaresek (2012: 106-107) aipatzen dituen helburuak ere partekatzen ditu gure lanak:

Las metas de la investigación-acción son: mejorar y/o transformar la práctica social y/o educativa, a la vez que procurar una mejor comprensión de dicha práctica, articular de manera permanente la investigación, la acción y la formación; acercarse a la realidad vinculando el cambio y el conocimiento. Asimismo, los actores sociales se convierten en investigadores activos, participando en la identificación de las necesidades o los potenciales problemas por investigar, en la recolección de información, en la toma de decisiones, en los procesos de reflexión y acción. En cuanto a los procedimientos, se comparten discusiones focalizadas, observaciones participantes, foros, talleres, mesas de discusión, entre otros.

Goizuetako ikerketan nokaren erabilera eraldatu nahi izan dugu, erabilera horren azpian dagoena ulertuz, aldi berean. Ikerketaz gain, formazioa (nokako adizkiak landu dira) eta ekintza (noka praktikatu dugu, ikasgelan eta tabernan) uztartu ditugu. Horrela, ikertzailearekin batera, hausnarketen bidelagun izan dira noka-saioetako parte-hartzaileak. Noka gehiago erabiltzeko beharrak identifikatu ditugu elkarrekin, eta informazioa elkarrekin bildu dugu: zein dira noka erabiltzen duten emakumeak? Ondoren egin beharrekoen artean ere beren iritzia kontuan hartu da: nola zabaldu behar lirateke hikako formak, ahalik eta jende gehienak erabil ditzan?

Aurreko lerroetan esandakotik ondorio gisa ateratzen da ikerketa-ekintza parte-hartzaileak beste ikuspegi metodologikoetatik bereizten duten ezaugarri oso bereziak dituela, eta ezaugarri horiek, hain zuzen, gizartea eraldatzeko bideragarriago eta egokiago egiten dutela.

Soziolinguistika Klusterraren ikerketa batean ere metodologia hori erabili da. Autoreen esanetan (Goikoetxea eta beste 2015: 157), metodologia horren lehentasuna errealitatean esku hartzea da. Zentzu horretan, ikertzailea aldaketa-eragile bihurtzen da prozesuan zehar. Horretaz gain, azpimarragarria da ikerketa parte-hartzaile horretako partaideen harremanean datzala gakoa, eta konektibitate-mailan dagoela bere potentzialtasuna. Ikerketa-prozesuak berak sortzen ditu sare berriak, eta ardura soziala da ikerketarako motibazioa. Ezaugarri horrek gure ikerketa-proiektuan egin denarekin bat egiten du.

Metodologiaren azalpenaren atalarekin amaitzeko, hurrengo puntuari, esku-hartze hori egiteko baliatu diren saioen berri emanen da, ikerketaren oinarri ezinbesteko izan dira eta.

4.3 Noka-saioak

Erronka izan da ikerketa aurrera eramateko noka-saioak antolatzea eta bertan parte hartu nahi zuen taldea biltzea; hori gabe ezin izango zatekeen ikerketa egin. Lehen zeregina saioak prestatzea izan da. Zazpi saio antolatu dira, helburu bikoitzarekin: noka praktikatzeko eta nokaren gaineko hausnarketak egitea. Prestatutakoak hainbat kontraste pasatu ditu, lehenengoa, herriko *Zirhikatu* taldeko kideekin eta euskara teknikariarekin egindako bileran. Bileraren helburuak izan ziren aurretik herrian hikaren gainean egindakoa ezagutzeko, ikerketa honen asmoen berri ematea eta haien ekarpenak jasotzeko aukera izatea. Beraien iritzia jaso nahi zen eta baita saioetan parte hartzeko prestutasunaren berri izan ere. Goizuetako *Zirhikatu* taldearekin asmoak elkarbanatu eta beren harrera ona jaso ondoren, saioak prestatu eta zabaltzeari ekin zitzaion.

— Zabalpena eta parte-hartzea

Bi euskarri erabili ziren zabalpena egiteko: batetik, herriko berrien whatsapp-taldean deialdia egiteko kartela eta, bestetik, bideo bat. Aurretik 2022ko azaroan Euskaraldia zela-eta *Zirhikatu* taldekoek egun baterako saio bat antolatu zuten; Goizuetako hika mantendu eta berreskuratzeko helburuarekin saio horretara joateko deia egin zieten bideo baten bitartez herri-tarrei. Jende askok eman zuten izena, 50 lagunetik goiti. Noka-saioak esperientzia harekin lotzea eta berriz ere bideo bat grabatzea proposatu zuten taldekideek, aurrekoarekin lotuta, jendea izena ematera animatzeko.

Esan bezala, zazpi saio izanik, konpromiso handiagoa eskatzen zuten oraingoak eta, gainera, «noka-saio» bezala izendatzearekin, ematen du emakumeei zuzendutako ikastarotzat hartu zuela jendeak. 19 pertsonak eman zuten izena, denak emakumeak. Adin-tartea 26 urtetik 74 bitartekoa izan zen: 25-40 urte bitarteko sei lagun, 41-55 bitarteko bost, eta 56-75

bitarteko zortzi. Saioak ostegunetan egin ziren, 18:30etik 20:00etara, Goizuetako udaletxeko ganbaran.

Oso talde parte-hartzailea izan zen; saio guztietara denak etorri ez baziren ere, saioetan izugarriko inplikazioa eta parte-hartzea egon zen. Parte-hartzaileen profilarri begiratu, herrian ekintza eta proiektu desberdinetan dabiltzanak direla nabarmena da, emakume parte-hartzaileak eta eredu-garriak hainbat ikuspegitatik.

1. irudia. Sare sozialen bidez egindako deialdia

Noka-saioetarako egin zen bideoa whatsapppez zabaldu zen soilik. 2022ko Euskaraldirako prestatu zuten bideoa, berriz, *Erran.eus*-en dago ikusgai (Zirihikatu, Goizuetako Euskaraldiko lantaldea 2022).

— Saioen edukiak

Irailetik abendura bitarteko saioetan hika eta, bereziki, nokako formak lantzearekin batera, hausnarketak egin dira. Batzuetan, trebatze-ariketetan bertan txertatu dira hausnarketak. Ondorengo taulak biltzen ditu saioetako

eduki nagusiak (noka-saioei buruzko informazio xeheagorako, ikus Lujanbio 2025):

1. taula. Noka-saioen eduki nagusiak

Saioak	Edukiak
1. saioa Irailak 19	AURKEZPENA: saioen helburuak eta metodoa, elkar ezagutzea. PRAKTIKA: orainaldiko aditzak, oinarrizko esaldi batzuk. 1. GALDETEGIA: hiztunen hasierako ezagutza eta erabilera aztertzeke, inkesta pasatu.
2. saioa Urriak 3	TEORIA ETA PRAKTIKA: hikaren historia, orainaldiko aditzak eta elkarrizketa. HAUSNARKETAK: 1) Jardunbide egokien bilketa: zein emakume ezagutzen dituzue? Zergatik egiten dute noka? Zein ezaugarri dituzte noka mantendu dutenek? 2) Zergatik galdu da hika eta, bereziki, noka?
3. saioa Urriak 17	TEORIA ETA PRAKTIKA: hikako eta alokutiboko formen erabilera egokiaz. HAUSNARKETAK: 2. GALDETEGIA
4. saioa Urriak 31	TEORIA ETA PRAKTIKA: lehenaldiko aditzak, erabilera kalean (pintxo-potea). HAUSNARKETAK: zein material, baliabide da egokia Goizuetan hika zabaltzeko?
5. saioa Azaroak 14	TEORIA ETA PRAKTIKA: hikako eta alokutiboko formen erabilera egokiaz.
6. saioa Azaroak 28	PRAKTIKA
7. saioa Abenduak 12	PRAKTIKA BALORAZIO-GALDETEGIA: hiztunen erabilera-aldea aztertzeke, inkesta pasatu.

Bi asteko tartea egon dira saio batetik bestera eta, giroa ez hozteko, saioetan landutakoa praktikatzeko ariketatxoak edo galderak bidali dira whatsapp taldearen bidez; saiokideek bereziki eskertu dute. Adizkien

taulak eta aurkezpenetako powerpointak partekatzearekin batera, ariketa praktikoren bat bidali zaie.

5. Emaitzak

Emaitzei dagokien atalak hiru zati ditu: alde batetik, nokaren erabileraren gainean jasotako emaitzak azalduko dira; lehen atal hori ikerketaren 1. helburuari dagokio. Beste alde batetik, Goizuetan hika-formak zabaltzeko bideak aztertu dira, 2. helburuarekin lotuta. Azkenik, nokaren erabileraren gainean noka-saioetako parte-hartzaileekin egindako hausnarketak dira mintzagai; zati horrek ikerketaren 3. helburuari erantzuten dio. Emaitzen atal hau ikerketako hiru helburuen arabera antolatu da, beraz.

5.1 Parte-hartzaileek nokaren erabileran egin dituzten aldaketak

Noka-saioetarako taldea osatzea eta hiztunen erabilera behatzea zen lehen helburua eta, esan bezala, 19 emakumeko taldea elkartu da. Taldea osatuta, alde batetik, parte-hartzaileen profilaraz hausnartu da: zergatik ez dute izena eman 26 urte baino gazteagoek? Eta gizonezkoek? Hor hutsune bat dago, izan ere, mutilek ere noka ikastea behar dugu, haiek emakumeekin (eta noka zuzentzea nahiko lukeen edozeinekin) noka hitz egin ahal izateko. Beste alde batetik, noka lantzeari begira, hausnartu da emakumez bakarrik osatutako taldeak erraztu egin duela ikasketa, noka-formetan zentratzea ahalbidetu baitu egoerak.

Saiokideek nokaren erabilerari dagokionean egin duten aldaketa aztertzeko, saioen hasieran eta bukaeran galdetegi bana bete dute (ikus 1. eta 4. eranskinak). Aurreneko galdetegian, ikastaroa egin aurretik zuten hikaren ezagutzaren eta erabileraren gainean galdetu zaie parte-hartzaileei, eta, azkenekoan, haren erabilerari dagokionean egindako aldaketez itaundu zaie, saioen balorazioa egitearekin batera. Jarraian azalduko dira nokaren erabilerari buruzko puntu nagusiak:

— **Parte-hartzaileek saioen bidez bultzada bat jaso dute; ezagutzan eta praktikan sakondu dute. Hika ez erabiltzetik saioetako kideekin hika hitz egitera pasatu dira, gutxienez**

Aurreneko eta azken galdetegiko erantzunak alderatuta, denek esan dute ezagutzan sakondu dutela, eta pertsona gehiagorekin aritzen direla, gutxienez, saioekideekin.

Parte-hartzaileen abiapuntua hauxe izan da: 19 lagunetik 9k esan dute ez dutela hitanorik erabiltzen. Beste 9 kidek «gutxi» edo «pixkot» erabiltzen dutela erantzun dute, eta bakarrak erantzun du egunerokoan erabiltzen duela. Erantzun horiei maiztasun zehatzagoa eman nahian, ehunekoaz galdetuta esandakoari erreparatuko zaio: gehienek % 0,1-1 arteko erabilera dutela esan dute, eta % 2 eta % 5ean erabiltzen duela erantzun du beste parte-hartzaile banak. Kontuan hartu behar da ezagutzari buruz galdetutakoan, bik bakarrik esan dutela nahikoa badakitela, adineko batek eta gazte batek. Zehatzago esateko, «Hiketako gaitasuna: zer esateko edo adierazteko gai haiz?» galderari honela esan diote: «ustez, nahikoa», «Orainaldian, lehenaldian eta etorkizunean esaldi sinpleak eta erdi-modukoak egiteko moduan naiz orain».

Azken galdetegian bildutako erantzunetatik ateratako ondorioa hauxe da: gutxienez, saioetako kideekin hika erabiltzearen aldeko hautua egin dute. Horretaz gain, batzuk, erdia baino gehiago (19tik 11 lagun), beste pertsona batzuekin hasi dira hika hitz egiten: saioetatik kanpo 2-10 pertsona gehiagorekin, hain zuzen (batek aipatu du 10eko kopurua, besteek 2-3, 4-5 lagunekin erabiltzen hasi dira). Normalean, lagunekin eta familiako kideekin egin dute erabiltzeko hautu hori. Erantzuleetako bik esan dute lanean ere aldatu dutela erregistroa, gazteen adin-tartekoek. Eta aldaketa hori modu estandarrean egin dute: emakumeekin noka eta gizonekin toka erabiliz.

— **Aldaketa egiteko beharrezkoak: norbere ezagutza lantzea eta solaskidea prest egotea**

Aldaketa egiteko behar izan dutenari buruz galdetuta, askok haien ezagutza-beharra azpimarratu dute, adinekoek bereziki; eta beste askok so-

laskidearekin aurrez egin beharreko kontrastea. Izan ere, solaskideak prest egon behar du hika aritzeko, aldeko jarrera erakutsi behar du. Aurrena, beraz, hizkeran eginen duten aldaketa horretaz hitz egitea beharrezko ikusi dute. Erantzun honetan argi ikusten da ideia horren garrantzia: «Pertsona konketu horiek aldaketarako jarrera izateaz gain, elkarrekin aldaketarekiko elkarriketak izan ttinau. Hala, kontzientzia handia dugula jakinta, errazagoa dun bion helburua den hori lortzeko aldaketak egitea».

Beste parte-hartzaile honek ere ildo beretik erantzun du, norbere ezagutzan ere azpimarra eginez: «Alde batetik, erraza izandu dun herriko emakume askorekin hitz egiteko ateak ireki dizkidalako ikastaroak. Baina oraindik aditz-aukera mugatua daukiala sentitzen dinat eta horrek elkarriketetan gutxi sakontzera edo orainaldian hitz egitera eraman zeanen. Bestetik, hikaz hitz egin aurretik azalpen bat eman beharra zeukenan, bestela ondokoari raro itten zin».

— **Aldez aurreko ezagutza hikara erraz salto egiteko gako**

Erregistro-aldaketa gauzatzea erraza egin ote zaien galdetuta, askotariko erantzunak egon dira. Desberdintasuna nabaria da aurretik noka zerbait ezagutzen zutenen eta batere ezagutzen ez zutenen artean: zekitenek errazago egin dute aldaketa. Besteek aurrena ikasi behar izan dute, edo zekiten apurra finkatu, ongi barneratu. Eta, horretarako, praktika eta denbora behar da.

— **Taldearen laguntza eta solaskidearen konpromisoa ezinbestekoak**

Gutxi zekitenen artean, batzuek nabarmentzen dute elkarren artean errazagoa izan dela, «giro ona egon delako». Modu berean, beste parte-hartzaile honek ere hala dio: «Ez dinat sekula hitzein eta aldatzea zaila itten zian. Baina besteak nere antzera ikusitakoan animatzen hasi nun». Eta berriez ere solaskidearen inplikazio beharra agertu da: «Aldatzeko ez dun erraza izan. Ni saiatzen nun laguneren arten hika itten, bino beraiek, gehienak mutilak, ez diten jarraitzen elkarriketa osoa (lehenengo esaldik bai)».

Besteen agentzia ere garrantzitsua da oso, beraz. Askok azpimarratu dute solaskidearen prestutasuna behar dutela, parte-hartzaile honek bezala: «Aldaketa egin dut beste kideak ere noka edo toka aritzeko prest daudelako,

nahiz eta batzutan zaila egiten zaigun». Baina kontuan hartzeko beste elementu garrantzitsu bat agertu zaigu hemen: norberarenaz gain, solaskidearen inplikazioa edo konpromisoa ere beharrezkoa da aldaketa egin ahal izateko. Zentzu honetan, gizona ere noka jakitea eta egitea ezinbestekoa da.

— **Aldaketak egon dira erabileran, baina trabak eta ezinak ere bai**

Izan ere, erantzun positibo horiekin batera, negatiboak ere jaso dira:

- Saioetako taldekideez gaindi erabilera zabaltzeko zailtasuna. Goian aipatutako arrazoiengatik, askok saioetako kideekin erregistroa erraz aldatu dute, baina saioetatik kanpo ez dute horretarako testuinguru aproposik izan.
- Aurretik bazekitenek ez dute aldaketa handirik nabaritu: lehen noka hitz egiten zuten adina pertsonekin aritzen dira. Taldeko bi lagun izan dira horiek; ezagutzan sakondu bai, baina ez dute erabileran aldaketarik izan, lehen bezainbeste lagunekin aritzen baitira.
- Aurrera jarraitzeko, zerbait gehiago behar lukete. Erantzun honetan askok esandakoa biltzen da: «Saio hauen bidez erraza izan dun, gure artean sortu baitinagu horretarako espazioa. Hemenetik aurrera konpromiso hori mantentzea izango dun benetako lana eta ardura, gure ondorengoek ezagutuko baditen, behintzat».

Lehen helburuari dagokionez, beraz, noka-saioetako partaideek erabileran hobekuntza izatea aurreikusi da eta emaitza hori izan da. Saioetan zenbat eta parte-hartze aktiboagoa eta jarraituagoa izan, emaitzak hobekuntza izatea aurreikusi da eta hor ertz desberdinak agertu dira: alde batetik, aurretik ezagutza zutenek errazago egin dute aldaketa, nahiz eta saio guztietara ez etorri. Nahikoa zuten beren ezagutza eta saio batzuetako azalpen eta euskarria, etxean edo ingurukoekin gehiago erabiltzen hasteko. Bestalde, saioen aurretik erabilera handia zuen kide batek bere horretan mantendu du erabilera, nahiz eta saio guztietara etorri eta parte-hartze oso aktiboa izan. Bere kasuan, solaskide kopurua handitzea behar luke, saioetatik kanpo, erabilera areagotzeko.

5.2 Goizuetan hika zabaltzeko bideak

Goizuetan hika zabaltzeko bideaz hausnartzeko helburuarekin lotuta, galdera hau izan da: «Zein da modu egokiena Goizuetan hika zabaltzeko?». Galderari erantzuteko, Euskal Herrian sortutako materiala eta esperientziak kontuan hartu eta baliatu dira: praktika-taldeak, taulak, liburuxkak, liburuak...

Saiotako parte-hartzaileek praktika landu nahi zuten batez ere. Dena den, horretarako oinarri bat ere behar dutela jakin badakite, askok ez baitituzte ezagutzen aditz-forma asko, orainaldikoez aparte. Lehen aurreratu bezala, dagoeneko Goizuetako oinarritzko aditzekin osatutako taula egina dago, Oñatikoa eredu hartuta; herriko *Xapo* aldizkariaren bidez egin zen zabalpena 2022an. Horretaz gain, Zubiriren eta Perurenaren liburuan (1998) bertako forma anitz bilduta daude (ikus 146.-155. orrialdeak, bereziki hikako tratamenduz ari baitira, baina liburuan zehar beste adizki-aula gehiago ere badaude). Saiokideen esanetan, ordea, ez da erraza bertatik beharrezko aditza topatzea eta ikastea.

Taldeari Goizuetako aditz-formak zabaltzeko moduari buruz galdetuta, hau izan da erantzuna, gehien kasuan: ez dutela liburu potolo batera joko eta taula asko ikusteak jendeari atzera eragiten ahal diola. Gaiaren konplexutasuna aipatu da taldean, eta taula asko egoteak bilatzeko zailtasuna sor dezakeela ere esan da. Oinarritzko aditzak jasoko dituzten taula gutxi batzuk izatea egoki ikusi da, nahiz eta jakin aditz guztiak ez direla bertan egonen. «Txuleta» deitutako taulari zabalpen handiagoa ematea ere azpimarratu da, erraza izanen litzatekeela esanez, paperean inprimatuz edo whatsappera bidaliz. Bide batez, hori izan da Euskaraldiaren Hikaldian egin dena, 2025eko maiatzean: Euskaraldiko txapa banatzearekin batera, hikako oinarritzko adizkiak biltzen dituen plastifikatutako taula bat eman zaie izena emandakoei.

Horretaz gain, *Appa hi!* aplikazioa ere aipatu da. Adinaren arabera erakargarritasun eta erabilera desberdina izango lukeela uste dute parte-hartzaileek, baina baita, aplikazioa erabiltzeko erraza baldin bada, helduagoek gehiago erabil dezaketela ere, denbora gehiago baitute. Goizuetako

Udalari *Appa hi!* Goizuetara egokitzeko proposamena egin zaio, baina erantzunaren zain gaude oraindik.

5.3 Nokaren erabileraren gaineko hausnarketak

Esan bezala, ikerketako 3. helburuarekin dago lotua puntu hau, alegia, «erabileraren gainean hausnartzea» helburuari dagokio puntu honetan azalduko dena. Izan ere, nokaren erabilerarekin batera, hainbat gai landu dira parte-hartzaileekin nokaren galerarekin lotuta. Jardunbide egokien gainean ere hausnartu da, zailtasunak zailtasun, emakume batzuek erabiltzen baitute. Parte-hartzaileei Goizuetan noka erabiltzen duten emakumeei buruz galdetu zaie: zein diren eta ea baduten ezaugarri berezirik noka egiten jarraitzeko. Galdera horiez gain, lan honen 2. atalean aipatutako gaiak ere ekarri dira.

Hausnarketak egiteko, esan bezala, hainbat metodo erabili dira: eztabaida-taldeak, behaketa zuzena eta galdetegiak (2. eta 3. galdetegiak, hain zuzen). Eztabaida-taldeen eta behaketa zuzenaren bidez iritzi nagusiak bildu dira, baina batzuetan sakontzeko ezintasuna nabaritu da. Gainera, hainbat gai berriak ziren saioetako kideentzat eta denbora behar izan dute haien gainean hausnartzeko. Horregatik, galdetegi idatziak ere erabili dira; erantzunetan sakontzeko eta horretaz hausnartzeko denbora eman zaie horrela. Hona hemen egindako galderak eta bildutako erantzunak:

— **Zergatik galdu da hika eta, bereziki, noka?**

Hainbat arrazoi aipatu dira:

1. Elizak hika desegoki eta itsusitzat jo izana

Parte-hartzaile batzuek azpimarra egin dute gai honetan. Ez dago erabat argi hikaren erabileraren aurkako iritzia apaiz jakin batzuek izan ote zuten, edo orokorrean Elizak ote zuen jarrera hori. Edozein modutan, argi dago hika egitea ez zegoela ongi ikusia. Goizuetar heldu eta adinekoen artean jasotako sentazioa hori da; batek baino gehiagok esan du ez dela errespetuzko hizketa.

Hemendik atera daitekeen ondorioa da hika erabiltzen zuenak araua hausteko ausardia eta, beharbada, posizio soziala ere bazuela.

2. Arauak zorrotzagoak dira emakumeekin, emakumeak dena ongi egin beharra du

Idea honekin adierazi nahi izan dute emakumeari exijentzia gehiago jar-tzen zaiola gauzak egiteko garaian; dena ongi egin behar du, baita hitz egin ere. Gizonak ere bai, baina errazago onartzen zaiola gizonezkoari edozer, zioten. «Nekatua zeok eta...»; edozein aitzakiak balio du gizonezkoak zerbait «gaizki» egitea baimentzeko.

Aurreko puntuan esandakoarekin lotua dago hau: emakumea sozialki eta ekonomikoki botere gutxikoa izan den heinean, arau sozialari eutsi behar dio, onartua izanen bada. Legorburuk dioen bezala (Irureta 2019: 4): «Botere gabeak prestigioa daukanari heltzen dio, edo gatzelaniari edo, kasu honetan, zukari».

2. galdetegian hikari buruzko arauen eta topikoen gainean galdetuta ere, taldekideen ustea izan da emakumeei araua zorrotzago jarraitzea exi-jitu izan zaiela, oro har. Ondorengo puntuan sakonduko da ideia horretan.

3. Emakumearen feminitatea eta noka talkan

«Neskak finak izateko ezin zitenan hika aritu. Neskei gehiago eragiten zitenan sailkatze horrek (gizonak libreago honetarako ere)». Baieztapen horrekin nahiko ados daudela erantzun dute parte-hartzaile gehienek 2. galdetegian.

3. galdetegian egindako galdera baten erantzunetan, uste horrekin lotura duen ideia aurkitu da. Galdera hau egin zitzaien: «Hire ustez jendeak ze iritzi du nokaz? Eta tokaz? Iritzia berdina da?». Hara erantzunak, adinaren arabera, gazteenetatik hasita helduenetara (azken zazpiak dira helduen eta adinekoen multzokoak, lau erantzun helduenak, hiru adinekoenak):

2. taula. Nokaren gaineko iritziak

«Askori entzun ditet noka “itsuski” edo “zakar” gelditzen dela emakumeen ahotan, aldiz, toka gizonezkon arten normaltasunez hartzen ditzen. Nik eztiñat iritzi bera. Ez nuke esango zakartasun kontua denik biño jendek iritzi hori din».
«Toka arrunt zabaldua zeon, ta noka emakume edadetuk beran arten itten ditzen».
«Iritzia ez da berdina, nire ustez. Zenbait lagunek (neskak) beraiei hika ez egiteko esan izan didate, nesken gan ez zaiela gustatzen, zakarra delako. Tokaren galerak nokarenak baino hauts gehiago harrotuko lituzkeela uste dut».
«Noka indartzen ari dun, apustu egiten ari gaitun. Orain artean toka izan dun lehenetsia».
«Toka gizartean onartua dago, noka berriz ez da ia entzuten ».
«Noka erabiltzea ez dun hain ohikoa. Iritzia etzekinat berdina ote den baina hobeto ikusia izan ziteken toka egitea ».
«Toka oso zabalduta dago gazte ta helduetan. Noka egiten duena berriz, askotan zakar gisa edota adinekoen arteko gauza bezela ikusi daiteke».
«Emakumen artean zakarragoa sumatzen dun agian. Gutxiago entzun dugulako edo?».
«Jende askok ez du ezagutzen noka eta toka. Ta bestetik toka askoz ezagunagoa da noka baino».
«Toka normalizatuagoa zeon ta erabilera ez dun jendentzat arrotza. Noka gutxio aittua denez arraroagoa itten dun. Jenden iritzia zakarroa gelditzen dunela dun, ta bortitzoa, gutxio entzun dinaulako, pentsatzen dinat».
«Hortaz bakarrik hitz in dinat taldekokin».
«Denetarik entzun dinat: zakarra, errespeto falta... ».
«Ez. Jendek toka erraxago hitzeitten din. Noka gehio kostatzen ziun».

4. Adinaren arabera, arauen eta topikoen pisua arinduz doa

Parte-hartzaileen erantzunetan ikusitako beste ideia bat da hori. 2. galdetegian hikari buruzko topiko batzuen gainean galdetuta, adinak joera bat markatzen du. Izan ere, gazteagoek gutxiago egiten dute bat ideia

horiekin. Hauek dira hikaren galeraz galdetuta, galdetegian jasotako erantzunak:

- «Zaharragoei ezin zienagu hika egin. Beraz, hika erabiltzeko aukera gutxiago zeonan».
- «Hika aritzea maila akademiko bajuoa izatekin lotua zeonan. Baserrikoa izatekin lotua zeonan».
- «Bazeon mailakatzeko bat: erdara/euskara/hika; maila altuagoa ezkerrean dagoenak/zakarragoa, analfabetoagoa eskuinerago dagoenak».

Gazteagoek ideia horiekiko adierazten duten urruntasunak erraztu egiten du berriz ere noka erabiltzeko saltoa egitea.

— **Jardunbide egokien bilketa: noka aritzen diren emakumez**

Lehen hausnarketa mamitsuaren aldean, bigarren honetan aurreikusi baino zailtasun gehiago topatu dira. Ikusi den bezala, noka erabiltzen duen emakumea izatea ez da batere erraza izan, eta ondorioa da uste baino emakume nokadun gutxiago ezagutzen ditugula Goizuetan.

5. Noka aritzen diren emakumeen zerrenda uste baino murriztagoa

Emakume gutxi batzuen izenak esan dira, 15 bat lagunena dena, eta askotan izenak errepikatu dira: emakume batzuk ezagunak dira noka aritzen direlako; ezaugarri deigarria da. Aldi berean, beste erabiltzaile batzuk oso ezkutukoak edo ezezagunak izan dira beraien erabileragatik, lagunengana izateagatik bakarrik dakigu noka erabiltzen dutela; hortik ondorioztatzen dugu ez dutela jendaurrean erabiltzen. Bigarren multzo horretan askoz ere gehiago egonen direla badakigu, baina guztiak identifikatzeak lan sakonagoa eskatuko luke.

Puntu honetan aztergai den hirugarren helburuari dagokionez, «Goizuetan noka mantendu duten hiztun-taldeetan arreta jarri nahi zela» adierazten zen, uste baitzen noka mantentzen zuten taldetxoak izanen zirela. Besteak beste, gutxienez bikote bat behar duzulako norbaitekin hika aritzeko. Adibide isolatuak aurkitu ditugu, ordea; alegia, hiztun bakarra beste nor-

baitekin hitz egiten duena, eta, gehienez ere, bikoteak dira, eta ez talde handiagoak. Eta horiek nukleo familiarraren barruko bikoteak izan dira: bi ahizpa edota ama-alabak. Beraz, emaitzen artean aipatzekoa da kopurua uste baino murriztagoa eta sakabanatuagoa dela.

6. Noka ari diren emakumeen ezaugarriak biltzea ere ez da erraza izan

Honela bada, emakume-zerrenda murrizta da, baina izen batzuk bildu ditugu. Haien ezaugarri bereizgarriez galdetuta, ez gara gai izan berehala zerrenda osatzeko, ordea. Emaitza bat horixe izan da: uste baino zailagoa egin zaigu noka hitz egiten dutenen ezaugarriak antzematea eta zerrendatzea. Beharbada galdera alderantziz egin behar genuen: «zein ezaugarri ditu noka erabiltzen dituen emakumeak?» galdetu ordez, «zein ezaugarri ematen dizkio noka erabiltzeak emakume horri?».

Parte-hartzaileei galdetuta, hurbiltasunarekin eta konfiantzazko harremanarekin lotu dute denek noka: «Nere kasuan, hitz egiten ari naizen pertsonarekiko dudan konfiantza mota adierazten din hikak/nokak. Horregatik, ez zean denekin ateratzen. Xarma berezia din».

Hari horri tiraka, emakumeek konfiantza-giroan, alegia, lagunekin egoteko izan dituzten aukerez galdetu behar da: horrelako girorik baimentzen duen egoerarik izan dute? Aisialdira eta lan-girora jotzen dugu berehala, eta argi ikusten da gizonezkoen eta emakumezkoen artean egon den aldea. Horregatik, askotan familiako kideetara mugatu da erabilerak, ahizpen artekora gehienbat. Izan ere, adinagatik, amari edo amonari ere ezin zitzaion hika aritu. Beste ikerketa batzuetan topatutako egoera berbera da hori: «noke-tak, askoz ere bizitza makalago eta murriztagoa du, kasurik onenean, ahizpen artean» hitz egiten baita (Alberdi 1994: 987).

Hasieran gaia eztabaida-talde gisa planteatu zen, eta hor ideia gutxi aterra ziren. Hala ere, bi saiotan gaia landu ondoren, ateratako ideiak laburtzen dira hemen:

- Inguruan emakume nokadunak izan behar dituzte, gainera, konfiantzazko harreman bat dutenak.

- Emakumearen historiagatik, ez da erraza izan horrelako inguru-neak izatea; ezkontzean laguntasunezko harremanak desagertu dira. Gainera, emakumeak ez du taldeko lan-girorik edo aisiarik izan, gure ingurunean behintzat. Salbuespen gisa aipatu izan dira eliz ataria eta auzolana. Eliz ataria ez da, ordea, taberna bezain informala, eta auzolana ez da eguneroko kontua.
- Beraz, ausaz bezala, inguruan konfiantzazko emakumeak izan dituzten emakume «isolatu» eta «sakabanatuen» zerrenda murritz bat baino ez dugu bildu ahal izan.

Ondoren, galdetegiaren bidez, erantzun gehiago bildu ahal izan dira. Eta hortik honako emaitza hau: noka erabiltzea ausardiarekin, errebeldiarekin, ziurtasunarekin eta hanka sartzeko lotsa ez izatearekin lotu dute parte-hartzaile batzuek. Honelako erantzunak eman dituzte:

- «Ausardia edo errebeldia puntu bat din nire ustez».
- «Ausarta, besteek esango edo pentsatuko dutenari beldurrik ez diona».
- «Hanka sartzeko lotsarik ez duena edota jendeak esanen duenari garrantzi gehiegi ematen ez diona».
- «Hanka sartzeko lotsarik ez izatea».
- «Emakume segurua ikusten dinat, konfiantzazkoa».
- «Bere buruaren jabe dena».

Beste alde batetik, badira noka erabiltzearen eta pertsonaren izaeraren arteko loturarik ikusten ez dutenak ere: «Hika erabiltzeak ez dakar ezaugarri berarekin. Estereotipoetan erortzearen antzekoa iruditzen zait».

Gehiago sakondu nahian, parte-hartzaileei ere galdetu zaie nokarekiko duten ikuspegiak, beraiek ere noka erabiltzen duten emakumeak direnez gero. 3. galdetegian aukeratu ahal zituzten erantzunen artean, galdetegia erantzun zuten 14 parte-hartzaileek nokarekiko ikuspegi baikorra dute⁴:

⁴ Galdetegia Internet bidez betetzekoa zen, eta adinaren arabera aldea egon da erantzuleen artean: gazte guztiak erantzun dute, baina helduen artean 4k (5etik) eta adinekoen artean 3k (8tik) eman dute erantzuna.

- Ahizpatasuna indartzeko baliagarri ikusten dinat noka, emakume artean ere gozo eta informal hitz egiteko (10 erantzule).
- Nire adierazpidea osatzeko modu bezala ikusten dinat hika, lagunarteko hizkera informala osatzekoa (8 erantzule).
- Emakumea ahalduntzeko baliagarri ikusten dinat hika, gizonekin modu infomalen berdintasunen hitz egiteko (7 erantzule)⁵.
- Espero den horretatik ateratzen dena, emakume librea (6 erantzule).
- Ahalduntzeko modu gisa ikusi dute: emakumearekiko exijentzia haundiagoa dun. Hika hitz egitean akatsak eginez gero, horretaz ohartzeko balio zean, eta inportantzia kentzen saiatzen nun (6 erantzule).
- Pertsona ziurra (4 erantzule).
- Emakumeak bizitza publikoan leku gehiago hartzen dion heinen, hika gehiago erabiliko din (3 erantzule).

Ahalduntzearekin zerikusirik ez duela dioenik ere agertu da: «Hika egiteak ez duela pertsona ahalduntzen esango nuke. Ezagutza bat gehiago da, egunerokotasunean erabili nahi bada, erabili daitekeena. Erabiltzen ez duena ere izan daiteke emakume ahaldundua. Beharbada, hika erabiltzeak ez dakar berarekin, kontzientzia maila eta gizartearen egoera aztertzeke aukera ematen du».

6. Ondorioak

Atal honetan, ikerketa-proiektutik ateratako ondorio nagusiak laburbiltzen dira.

⁵ Gero, kurioski, jende gutxi aipatu du ahaldundua sentitu dela balorazio-galdetegian.

— **Parte-hartzaileek nokaren erabileran gora egin dute noka-saioei esker. Nokaren ezagutza eta erabiltzeko baimena ere beharrezkoak dira**

Emaitzetan azaldu bezala, parte-hartzaileek beren ezagutzan eta praktikan sakondu duten heinean, hikaren erabileran gorakada izan dute. Hika ez erabiltzetik, gutxienez, saioetako kideekin erabiltzera pasatu dira.

Horretaz gain, ikerketan nabarmendu da aldaketa egiteko bi alde daudela: norbera eta solaskidea. Norberak nahikoa ezagutza izateaz gain, parekoak ere izan behar du eta, gainera, aritzeko prest egon behar du. Aurretik beraien artean aldaketa horretaz hitz egitea funtsezko elementutzat jo dute parte-hartzaile askok. Biek aldaketarekiko konpromisoa hartzea ezinbestekotzat ikusi da, aldaketak luzaroan iraun ahal izateko.

— **Ezagutzatik erabilerara salto egiteko «zubi-espazioak»**

Txepetxek (1987) esandakoa aintzat hartuta, motibazioa-ezagutza-erabilerara hirukoa kontuan hartzekoa da hizkuntza-erabileraz ari garenean. Nahikoa motibazio behar da ezagutzarako saltoa egiteko, eta nahikoa ezagutza hizkuntza-erabilerara aldatzeko. Nokaren kasuan ere antzera gertatzen da.

Parte-hartzaileen artean nokaren ezagutza-maila desberdineko kideak izan ditugu: batzuek saioetara etorri aurretik bazuten nahikoa ezagutza, eta beste batzuek gutxiago edo batere ez. Ezagutza gutxi edo batere ez zutenen artean, zaila izan da forma horren erabilerara noka-saioetatik kanpo hedatzea; noka-formak dagoeneko ezagutzen zituztenek, ordea, salto hori errazago egin dute eta jende gehiagorekin hitz egiten hasteko bultzada eman diete noka-saioek. Azken horien kasuan, noka-saioek «zubi-espazio» gisa funtzionatu dutela esan daiteke. Izan ere, zubi-espazioetan, ikaskuntza berriak ahalbidetzen dira, «sozializazio berriak» bizitzen dira, diskurtso eta praktika alternatiboak sortzen dira eta horiek pertsoneri «boterea» ematen diete, hau da, zubi-espazioan ikasitakoak eta bizi izandako eraldaketak ahaldundu egiten ditu hiztunak, eta aldaketa horiek beste espazio batzuetara eramateko gai bihurtzen dira (Amorrortu, Goirigolzarri eta Ortega 2021: 14).

— **Taldetasunak eta espazio seguruek garrantzi handia dute nokarako mudantza egiteko**

Balorazio-galdetegiaren erantzunen artean, askotan nabarmendu da taldeko giroak eta konfiantzak sortu duela noka praktikatu ahal izateko egokiera. Puntu horrek duen garrantzia ulertzeko, baliagarria da Amorrortu, Goirigolzarri eta Ortegak euskararako hizkuntza-mudantza egiteko unerako emandako azalpena, «espazio seguruari» garrantzia ematen diona (2021: 13):

Euskararen aktibazioa eta eraldaketa ahalbidetzen duten espazioetan jarri nahi dugu arreta, espazioaren kontzeptuak, hiztunaren hautu eta erantzukizun indibidualetan argia ipini ordez, talde-hautu eta erantzukizunetan ipintzea ahalbidetzen digulako. Hitzunek gizarte-harremanak espazio jakinetan dituzte, espazio jakinetan sentitzen dira seguru, ala ez, eta espazio jakinetan izan ditzakete sozializazio berriak eta euren hizkuntza-praktiketan aurrerapausoak eman; gainera, subjektibotasunean, hau da, hiztun bezala sentitzen diren eran, aldaketak izan ditzakete eta horrek euren hizkuntza-portaeran eragin. Zentzu horretan, espazioak berebiziko garrantzia dauka mudantza-prozesuetan.

Osatu den taldea espazio seguru edo babesgune gisa identifikatu dugu taldekideok hasieratik, hainbat erantzunetan agertu den bezala. Babesgune edo espazio segurua honela azaltzen dute autore horiek (2021: 13-14):

Mudantza-prozesuen berri ematen duten hiztun berriek askotan «espazio seguru» edo «babesguneei» buruz hitz egiten dute. Bereziki hizkuntza gutxituen testuinguruan babesguneak honela ulertu dira: gizarte-espazioak non hizkuntza gutxitua erabili nahi dutenek horrela egin dezaketen, hori egitea «normala» eta espero daitekeena dela ontzat ematen delako.

Zentzu horretan, argi ikusi da emakumez bakarrik osatutako taldea izateak erraztu duela noka ikasi eta erabiltzea: alde batetik, formen erdia soilik ikasi behar izan da, nokakoak bakarrik zirelako jomuga (eta ez tokakoak); beste alde batetik, emakume-taldea izanda, taldekide batzuek errazago identifikatu dute babesgune gisa. Dagoeneko nahiko talde heterogeneoa zen adinari dagokionez eta beste aldagai bat ez gehitzeak «taldeago» egin

gaitu: emakume-taldea. Ikerketaren planteamendua egitean ez genuen mugatu emakume-taldea izanen zela, baina intuizioz emakumez osatua izateak praktika erraztuko zigula aurreikusi zen.

Espazio segurua ez da bakarrik hizkuntza-aldiera berria erabil daitekeen lekua, baizik eta hizkuntza-zuzentasunarekin lotutako arauak ere lasaiago har daitezkeen espazioa ere bada. Eta horretaz gain, «norberaren burua, eguneroko bizitzan testuinguru konplexuagoetan aurkeztu aurretik, modu ezberdinean aurkezteko (edo aurkezten saiatzeko) espazio egokia ere bada: babesgunea den espazioak mudantza prozesua egiten laguntzen du eta legitimitzailea izan daiteke, berez. Hiztun berriak bere eraldaketa-prozesuan aurrerapausoak egiten baditu, espazio honetatik bizitzaren beste espazio batzuetara mugitzeko aukera gehiago izango ditu» (Amorrortu, Goirigolzarri eta Ortega 2021: 14). Gure ikerketan, esan bezala, parte-hartzaile batzuek lortu dute noka-saioetatik kanpo hika erabiltzea.

— **Emakumeak historian zehar izan duen lekuak eragina du oraingo hizkuntza-praktiketan**

Idea honekin lotuta, hainbat arrazoi agertu dira ikerketan: Elizaren edo apaizen eragina, emakumeekin arauak zorrotzagoak izatea... Horrek zerikusia du emakumeak izan duen botere faltarekin eta, ondorioz, ezarritako arauei aurre egiteko zailtasunekin. Hizkuntza-aldakortasuna aztertzen duten autoreek landu izan dute gai hori, ikusita emakumeek gizonezkoek baino lehenago aldatu ohi dutela hizkera prestigiozko aldaeretara (Lujanbio 2016: 25-28). Mendebaldeko literatura bariasionistan antzeman izan da hizkuntzaren arauak eta estatusak gehiago eragiten dietela emakumeei, eta hizkuntza emakumeek beren autoritatea eta gizarte-posizioa baieztatzen bitartekotzat hartzen dutela esan izan da.

Era berean, puntu hau lotua dago espazioaren irudikapenarekin. Espazioaz ari garenean, kontuan hartu behar da espazioa, fisikoaz gain, sinbolikoa eta soziala ere badela, eta horrek garrantzi handia duela espazio horretarako espero ditugun erabilerei dagokienez. Adibidez, taldekideek aipatu dute ez dela berdina noka-saioetarako aukeratutako aretoan aritzea edo, kanpoan aritzea, tabernan esaterako. Ikusgarritasuna irabazi zuen gure saioak tabernara atera ginenean: «hola badakite guk ere bada-

kiula hika eta gurekin hasiera animatu littezkere». Horretaz gain, espazioaren berregituratze sinbolikoan ere eragina izan duela azpimarratuko nuke; taberna bera emakumeena ere badela nahikoa barneratua dugun honetan, tabernan ere hika aritu gaitezkeela ikusi genuen praktika horren bidez. Ideia hori azaltzen dute Amorrortuk, Goirigolzarrik eta Ortegak (2021: 15):

Espazioa produktu sozial bat da, eta prozesu historiko baten emaitza. Prozesu horretan, espazio jakin batean objektiboki gertatzen diren praktika espazialei, haren inguruan sortzen diren irudikapen sinbolikoei edo sortzen duen iruditeria sozialari buruzko gaiak nahasten dira. Horrela, espazioa ez dute osatzen bakarrik testuinguru soziolinguistikoki dagozkion elementuek, esate baterako, euskaldun kopuruak, edo erabilera ehunekoak; badaude beste elementu batzuk ideologiek, hizkuntza-balioekin eta arau sozialekin zerkusia dutenak, eta askotan aurreiritzi moduan funtzionatzen eta erabilera eragozten dutenak, adibidez, gazteen artean Bilbon euskaraz hitz egitea frikia dela pentsatzea. Espazio sinboliko eta sozial hori zelan osatzen den garrantzitsua da hiztunen hizkuntza-praktikak hobeto ulertzeko eta mudantza-prozesuetan gazteek izan ditzaketan zailtasun eta oztopoak aurreikusteko.

Zentzu horretan, hausnartu behar genuke zein estereotipo edo aurreiritzi ditugun emakume batek noka egiten duenean: frikia da? Arraroa? Ausarta? Eta hori guztia lotuta dago puntu honekin:

— **Emakumearen feminitatea eta noka talkan**

Parte-hartzaileek nokaren gainean dagoen iruditeria bildu dute ikerketan: noka aritzea itsuski dela, zakarra. Adineko emakumeek bakarrik erabiltzen dute eta, tokaren aldean, okerrago ikusia dago; ondorioz, ezezagunagoa da (§ 5eko 2. taulan horrelako adibide gehiago daude).

— **Noka ari diren emakumeen zerrenda motza**

Goian esandako guztiaren ondorioz, uste baino motzagoa izan da egunerokoan Goizuetan noka erabiltzen duten emakumeen zerrenda. Eta ez da erraza izan noka aritzen diren emakumeen ezaugarriak biltzea ere. Hasiera

batean, behintzat, zaila egin zaie parte-hartzaileei noka erabiltzailea ezaugarri zehatz batzuekin identifikatzea. Seguru asko, denetarik dago eta ezin gara estereotipoetan erori, erantzule batek esan bezala.

— **Hikarekiko ikuspegia lehen baino baikorragoa da emakumeen artean. Gizonezkoen artean?**

Historiaren zama hori hor dugu, eta gaurdaino iristen zaizkigu haren oihartzunak. Emakumearekiko exijentzia eta gizonarekikoa ez da berdina bizitzako hainbat arlotan. Hala ere, nokarekiko ikuspegia aldatuz doala ikusi da ikerketan; bai parte-hartzaile gazteagoengan hikarekiko estereotipoen pisua arinduz doalako, bai, beraien kasuan bederen, nokarekiko duten ikuspegia baikorra delako ere. Orokorrean, gaur egun joera hori dela esan daiteke.

Ikerketa honetatik kanpora gelditu da gizonezkoek nokarekiko gaur egun duten ikuspegia, baina argi dago haien papera ere oso garrantzitsua dela nokaren etorkizunarentzat.

— **Hika euskara informala da, eta aisiarekin lotuta dago, baina, hasteko, aisialdian tartea eskaini behar zaio**

Ikerketaren abiapuntuan aurreikusi genuen noka praktikatzek eman dezakeela halako askatasun-sentsazioa, euskara informala praktikatzen dugun heinean, euskararekiko dugun gabezia hori osatuta. Ikerketak aurrera egin duen heinean, konturatu gara bi ikuspegitatik hel dakiokela kontu horri. Alde batetik, gaur egun noka aritzeko, aurrena ikasi egin behar dugu emakume gehienok (baita gizonek ere). Beraz, gure aisialdiko denbora bat eskaini behar diogu aritu ahal izateko.

Bestetik, parte-hartzaileen balorazioetan jaso da oso gustura egon direla saioetan, batez ere taldean eroso sentitu direlako. Beraz, aisialdian nokari tarte bat eginda, emakumeek euren artean «ongi pasatu» dute, «gustura» egon dira eta «partaide» sentitu dira. Kontuan hartzekoa da puntu hau: egiten den esfortzua eta jasotzen dena kontuan hartuta, zenbat lagun egonen da noka ikasteko pausoa emateko prest?

— **Euskararen erabileran eragitea helburu duten egitasmoekin antzekotasunak daude noka bultzatzean ere**

Euskararen eta hikaren erabilera bultzatzeak erronka eta bide-orri antzekoak ditu batzuetan, eta, gainera, modu interesgarrian bat egiten ari dira azkenaldian, adibidez, Euskaraldian. 2025eko edizioan, *Hikaldia* bere baitan kokatu du Euskaraldiak, hikari bultzada emateko. Hala diote Garbiñe Bezeziartua eta Beñat Muguruzak ere (2020: 139): «iruditzen zaigu zukaren eta hikaren artean gertatzen diren fenomenoen azterketan ikusitakoak transferitu daitezkeela euskara eta gaztelania/frantsesaren dikotomiara, baita beste hizkuntza gutxitu batzuen testuingurura ere».

Bilboko gazte euskaldunekin egindako ikerketan ere antzekotasunak daude. Beren errealitatea deskribatzean, gazte horiek euskara erabiltzeko dituzten zailtasunak noka praktikatu nahi dutenen antzekoak direla ikusten da. Alegia, Bilbon euskaraz aritu nahi duen euskaldunak Goizuetan noka aritu nahi duenaren antzeko egoera dauka; solaskiderik ez: «gazteek eurek adierazi zuten Bilbo moduko hiri nahikoa erdaldunetan gazte hiztun berriek zailtasun handiak dituztela egunerokoan euskara erabiltzeko eta euskararen aldeko mudantza egiteko [...]. Baina euskararen hiztun berriez gain, Bilbon familian euskara ikasten dutenek ere sarri antzeko oztopoak aurkitzen dituzte, baita, ezberdintasunak ezberdintasun, testuinguru oso euskaldunetik Bilbora datozen gazteek ere» (Amorrortu, Goirigolzarri eta Ortega 2021: 12).

Beste parekotasun bat ere badago euskararen hiztun berrien eta hika hasi nahi dutenen artean: aldaketa egiteko une erabakigarriak daude. Euskararen hiztun berrien kasuan, hizkuntza horren alde egiteko momentu erabakigarriak hauek dira (Ortega eta beste 2021: 13): «1) testuinguru oso euskaldun batera bizitzen joatea, 2) bikote batekin hasterakoan, 3) guraso bihurtzerakoan, 4) sare berrietan edo jarduera berrietan sartzean, eta 5) kontzientzia hartzean. Derrigorrezko hezkuntzako ikastetxea aldatzea eta unibertsitatean hastea ere mudantzarako aukera bezala agertu ziren». Hika erabiltzeko saltoa egiteko ere aintzat hartzeko moduko momentuak dira horiek. Gure ikerketan, 3. eta 5. momentuen pisua agertu da nabarien; guraso bihurtzearena eta kontzientzia hartzearena, alegia. Izan ere, ama ba-

tek baino gehiagok aipatu du ondorengoei hika transmititzeko nahia, hori egin ezean, galduko dela azpimarratuz. Oro har, nokaren galerarekiko eta «orain ala inoiz ez» izatearen kontzientzia nabarmena izan da taldekideen artean.

— **Aurrera jarraitzeko, zerbait gehiago behar dute parte-hartzaileek**

Jarraitzeko euskarriak, taldea... behar dira; zerbait, aurrera egin ahal izateko. Hor dugu *Appa hi!* aplikazioa, edo oinarrizko aditz-taulekin liburuxka bat egiteko ideia. Dagoeneko oinarrizko aditzekin egindako taula («txuleta») ere hor dago, beste euskarri batzuetan zabaltzeko aukera ematen duena (sare sozialetan, paperean baina solte, *Xapo* aldizkaritik aterata...). Euskaraldiarekin batera hika praktikatzeko deia eta aukera ere izan dugu 2025eko maiatzean. Jarraikortasuna eta praktika eskaintzen duen zerbait beharko litzatekeela ikusten da, ordea; mintzapraktika egiteko talde bat, adibidez.

Horretaz gain, hurrengo puntuan proposatzen den bidetik zerbait egitea interesgarria litzateke: herri askotan egin diren esperientziak bateratu eta irakasteko eredu bat sortzea, beste herrietan horrelako saioak martxan jaretzea errazteko.

— **Aurrera begira, esperientziaren sistematizazioa egitea interesgarri**

Aurrera begira, Goikoetxeak eta bestek erabilitako metodologia baliatzea interesgarri izan daiteke: esperientziaren sistematizazioa egitea, alegia. Honetan datza metodologia hori (Goikoetxea eta beste 2015: 69-70): «Esperientzia bat edo batzuen interpretazio kritikoa dugu sistematizazioa, zeinak berauen ordenamendu eta berreraikitzearen bitartez, bizitutako prozesua aurkitu edo azaltzen duen, baita prozesuan eragin duten faktoreak ere, zein, nola eta zergatik erlazionatu diren horrela elkarren artean». Sistematizazioak ezaugarri hauek ditu:

- **Prozesua.** Prozesu bat aurrera eramanez ahal izateko alde zuzeneko ibilbide bat aurreikusi behar da.
- **Parte-hartzailea.** Jarduera parte-hartzailea proposatzen duen metodoa dugu sistematizazioa definizioz. Horrek zera dakar,

parte-hartzaileen arteko konfiantzan oinarritutako lan-eremua sortzea ezinbestekoa dela, non iritziak partekatu, konparatu eta eztabaidatzea posible den.

- **Ordenatzea.** Sistematizazioak organizazio lana dakar derrigorez, esperientziaren ekintzei eta ezagutzaren ordena logikoari jarraituz. Esperientzia horren inguruan interpretazio kritikoa egitea ahalbidetuko duen antolakuntza, hain zuzen.
- **Oroimen historikoa.** Sistematizazioak esperientziaren historia berreskuratu eta beronen oroimena mantentzen laguntzen du.
- **Analisia eta interpretazioa.** Hona hemen sistematizazio guztien elementu oinarritzkoa. Behin oroimen historikoa berreskuratu eta ordenatu denean, beronen interpretazioa beharrezkoa suertatzen da esperientzia objektibatu ahal izateko eta, horrela, ikasketak atera ahal izateko.
- **Ikasketa eta ezaguera berriak.** Esperientziak sistematizatzek dakarren onura nagusia ikasketa eta ezaguera berriak sortzea da. Lortutako ezaguera horiek eskarmentu praktikotik harago doaz, eta, ondorioz, ikasketa-prozesu horren erabilgarritasuna handiagoa ere bada.
- **Eman eta zabaldu.** Ezaguerak lortzeko prozesu gehienetan gertatzen den bezalaxe, sistematizaturiko esperientziaren esparru berean jarduten diren gainerako kideekin konpartitu ahal izatea erabilgarria da oso.

Esperientzia hori sistematizatzearen ondorioak izan dira parte hartu duten kideek egindakoa eurenganatzeara eta taldekide guztiak ahalduntzen edo boteretzen laguntzea; izandako praktika ongi jasotzea eta hobetzeko ezagutza sortzea; eta proposamen eta praktika berriak sortzeko jarraibideak lortzea (Goikoetxea eta beste 2015: 157).

Hemen aurkeztu den ikerketan ere ondorio horiek bete dira hein batean, eta beste herri batzuetan erabil daitekeen esperientzia gauzatu da.

Bibliografia

AHOTSAK.EUS. «Ingo xonau! Oñatin noka berreskuratu eta hitanoa biziberritzeko proiektua». 2024/05/24an kontsultatua. <https://ahotsak.eus/egitasmoak/ingo-xonau/>

ALBERDI, Xabier (1994). «Hitanoa non eta nork erabiltzen duen», *Euskera: Euskaltzaindiaren lan eta agiriak* 39 (3): 983-993.

AMORRORTU, Estibaliz, GOIRIGOLZARRI, Jone eta ORTEGA, Ane (2021). «Ekintza-ikerketa partehartzailea euskararen hiztun aktibo bihurtzeko babesgune eta zubi-espazio», *BAT Soziolinguistika Aldizkaria* 120 (3): 11-26. <https://bat.soziolinguistika.eus/produktua/ekintza-ikerketa-partehartzailea-euskararen-hiztun-aktibo-bihurtzeko-babesgune-eta-zubi-espazio/>

BEREZIARTUA, Garbiñe eta MUGURUZA, Beñat (2018). «Erabileraren gakoak egoera informaletan eta gazteen artean. Hitanoa Azpeitiko gazteen artean», *Hermes* 60: 24-28.

BEREZIARTUA, Garbiñe eta MUGURUZA, Beñat (2020). «Euskal hiztun natiboak, ez-natiboak eta hitanoa», in SANTAZILIA, Ekaitz, KRAJEWSKA, Dorota, ZULOAGA, Eneko eta ARIZTIMUÑO, Borja (arg.), *Fontes Linguae Vasconum 50 urte: ekarpen berriak euskararen ikerketari*: 127-140. <https://doi.org/10.35462/fontes50urte.8>

COLMENARES, Ana Mercedes (2012). «Investigación-acción participativa: una metodología integradora del conocimiento y la acción», *Voces y Silencios: Revista Latinoamericana de Educación* 3 (1): 102-115. <https://doi.org/10.18175/vys3.1.2012.07>

EQUILING. «Kontzientzia linguistiko kritikoa eta hiztunen agentzia: berdintasun soziolinguistikorako ekintza-ikerketa». 2024/07/20an kontsultatua. <https://www.equiling.eu/eu/euskadi>

GOIKOETXEA, Nekane (zuz.), MARKO, J. Inazio, ÁLVAREZ, Maite, GUTIERREZ, Rober, MINER, Imanol, SUBERBIOLA, Pablo eta UGALDE, Izaro (2015). *Eralan ikerketa-proiektua 3. Euskararen erabilera lan-munduan*. Soziolinguistika Klusterra.

HERNÁNDEZ, Jone M. (2010). «Hizkuntzak aztergai: ikerketa-metodoetara oinarritzko hurbilpena», in BEGIRISTAIN, Oihana (koord.). *Soziolinguistika eskuliburu*. Eusko Jaurlaritza; Soziolinguistika Klusterra.

IANTZI, Maider (2023, uztailak 1). «Nola gurutzatzen dira hitanoa eta generoa arnasmuneetan?». *Naiz*. https://www.naiz.eus/eu/hemeroteca/gaur8/editions/gaur8_2023-07-01-07-00/hemeroteca_articles/nola-gurutzatzen-dira-hitanoa-eta-generoa-arnasmuneetan

JAUNARENA, Ana (2024). «Nokaren higatzea Ortzaizen». Master Amaierako Lana. Université Bordeaux Montaigne eta EHU. https://www.euskaltzaindia.eus/dok/mintzola/Jaunarena_Ana_MAL_Nokaren_higatzea_Ortzaizen.pdf

IRURETA, Onintza (2019). «Nokaren galera. Sexismoak gutxietsitakoa feminismoak suspertu al dezake?», *Larrun* 239.

JUARISTI, Patxi (2003). *Gizarte ikerketarako teknikak. Teoria eta adibideak*. Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.

LEGORBURU, Onintza (2018). «Genero rolek hitanoaren erabileran izan duten eragina: Antzuolako herritarren diskurtso eta praktikak», *BAT Soziolinguistika Aldizkaria* 109: 111-138. <https://bat.sociolinguistika.eus/produktua/bat-109-2018-4-genero-rolek-hitanoaren-erabileran-izan-duten-eragina-antzuolako-herritarren-diskurtso-eta-praktikak/>

LEGORBURU, Onintza (2021). «Ética transversal: la revitalización lingüística y el empoderamiento de las mujeres». HIBIL-Herri Indigenen Hizkuntzen Biziberritze Estrategiak Indartzeko Lankidetzaren Sarea. Garabide elkarte [bideoa]. <https://www.youtube.com/watch?v=jsoeqacmSLs>

LIZARTZA, Ritxi (2009). *Hitanoa. Mintza hadi, lagun! Hika egiten ikasteko eskuliburu*. Mara Mara Taldearen Hizkuntza Zerbitzuak, L.G.

LUJANBIO, Oihana (2016). «Hizkuntza-aldakortasuna euskararen. Nafarroa ipar-mendebaldeko bi udalerritan egindako azterketa». Doktore-tesia. ADDI. https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/19581/TESIS_LUJANBIO_BEGIRISTAIN_OIHANA.pdf?sequence=1

LUJANBIO, Oihana (2025). «Noka berreskuratzeko saioak: komunikazio informala lantzeko proposamena», in UNAMUNO, Lorea, UNAMUNO, Maribi (arg.). *Komunikazioa euskaraz: lanketa eta azterketarako proposamenak*. EHU.

MUGURUZA, Beñat, BEREZIARTUA, Garbiñe eta ETXEBERRIA, Juanito (2020). «Ez da mattetzen erakutsi». *Azpeitia, hitanoa eta generoen arteko arrakala*, *Uztaro* 115: 117-143. <https://doi.org/10.26876/uztaro.115.2020.6>

OIARTZUN, Fernando (2022). *Hika eta toka. Noka ere toka!* Altzadi.

SARALEGI, Joana (2021). *Aizan, neska! Inien al diñu hiketan? Leitzako hikaren erabileraren inguruko azterketa*. Hiznet-eko Sakontze Egitasmoa, ikerketa argitaragabea.

«TXEPETX», SÁNCHEZ CARRIÓN, José María (1987). *Un futuro para nuestro pasado, claves de la recuperación del euskara y teoría social de las lenguas*. ASJUren gehigarriak. <https://ojs.ehu.es/index.php/ASJU/article/view/8593/8341>

ZARRAGA, Arkaitz, COYOS, Jean-Baptiste, HERNÁNDEZ, Jone M., JOLY, Lionel, LARREA, Imanol, MARTÍNEZ, Loren, URANGA, Belen eta BILBAO, Paul (2010). *Soziolinguistika eskuliburua*. Eusko Jaurlaritza, Soziolinguistika Klusterra.

ZIRHIKATU, Goizuetako Euskaraldiko lantaldea. (2022). «Hikako forma mantentzeko saiora deia». [bideoa]: <https://erran.eus/leitzaldea/1667473526175-hikako-forma-mantentzeko-hitzordua-antolatu-dute-goizuetan-ostiral-honetan>

ZUBIRI, Juan Joxe eta PERURENA, Patziku (1998). *Goizuetan eta Aranoko hizkerak*. Nafarroako Gobernuak, Goizuetako Udala eta Aranoko Udala.

Eranskinak

1. galdetegia (Diagnosia)

NOKA-saioak: aldez aurreko ezagutzak eta norberaren helburuak

Galdetegi honetako erantzunak zehaztu ahalik eta gehiena. Hona galderak **hiketan** (pixkanaka hasteko...):

— Ikastaroan izena emateko arrazoi nagusia?

— Ikastaroarekin lortu nahia? Aurreikuspenak.

— Hiketan aritzen al haiz?

Norekin?

Non? Etxean, lagunartean, auzoan, lanean?

— Zenbat pertsonarekin aritzen haiz? Noka edo toka?

— %ekotan jarrita, egunean zenbatean erabiltzen dun noka? Eta toka?
% 0? % 25?...

— Noiztik aritzen haiz? (Esan hire adina ere)

— Hiketako gaitasuna: zer esateko edo adierazteko gai haiz? Besteei ulertzeko?

— Goizuetako hiketako mintzoarekin zein harreman edo hurbiltasun-maila dun? Beste euskararen batean aritzen haiz? Batuan?

- Hiketan ikasteko ikastarorik egin al dun inoiz?
- Aurrera begira, zein aukera edo aurreikuspen erregistro hori erabiltzeko?
- Hire hizketako ohiturak egokitzeko, aldaketaren bat egiteko prest?
- Besterik aipatu nahi?

2. galdetegia (Hikaren erabilera)

Esaldi hoikin ados al yo?

1. Zaharragoei ezin **zienagu** hika egin. Beraz, hika erabiltzeko aukera gu-txiago **zeonan**.

Oso ados neon | Nahiko ados neon | Eneon bate ados | Etzakinat ze esan

2. Hika aritzea maila akademiko bajoa izatekin lotua zeonan. Baserrikoa izatekin lotua zeonan.

Oso ados nagon | Nahiko ados neon | Eneon bate ados | Etzakinat ze esan

3. **Bazeonan** mailakatze bat:

- Erdara / euskara / hika
- Maila altuagoa ezkerrean dagoenak / zakarragoa, analfabeto-
goa eskuinerago dagoenak

Oso ados neon | Nahiko ados neon | Eneon bate ados | Etzakinat ze esan

4. Hika aritzea baserrikoa izatekin lotua **zeonan**.

Oso ados neon | Nahiko ados neon | Eneon bate ados | Etzakinat ze esan

5. Neskak finak izateko ezin **zitenan** hika aritu. Neskei gehiago eragiten **zitenan** sailkatze horrek (gizonak libreago honetarako ere).

Oso ados neon | Nahiko ados neon | Eneon bate ados | Etzakinat ze esan

Noka aritzen dian emakumek

— Ordun, nola **dun** posible emakume horiek noka aritzea? Zergatik ez **diten** hainbeste eragiten kontu horiek?

— Ziurtasun gehiago **diten**?

— Baserrikok **ttun** eta ez **zeten** kontu horiek hainbeste eragiten (nola-bait, «kanpoago» bizi dialako)?

— **Baditen** ezaugarri bereziren bat?

— Idatzi zerrenda bat noka hitz egiten **diten** pertsonana:

3. galdetegia (Nokaren erabilera)

Intuizioak kontrastatzen

Adina:

- 26-40
- 41-55
- 55 urtetik goiti

Ikasketak:

- Lehen Hezkuntza
- Bigarren Hezkuntza
- Lanbide Heziketa
- Unibertsitatea
- Beste zerbait: _____

Eman iritzia lasai!

1. Ze ezberdintasun ikusten dun hika eta zukaren artean? Zer eman le-zake hikak, zukak ematen ez duena?

2. Hire ustez jendeak ze iritzi du nokaz? Eta tokaz? Iritzia berdina dun?

3. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.
 - Lotsatia
 - Lotsagabea
 - Ez din horrekin zerikusirik.
 - Beste erantzun bat: _____

4. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.
 - Ziurtasunik gabea
 - Pertsona ziurra
 - Ez din horrekin zerikusirik.
 - Beste erantzun bat: _____

5. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.
 - Bere buruaren jabe dena (ekonomikoki).
 - Ekonomikoki pobrea dena.
 - Ez din horrekin zerikusirik.
 - Beste erantzun bat: _____

6. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.
 - Espero den horretatik ateratzen dena, emakume librea.
 - Ez din horrekin zerikusirik.
 - Beste erantzun bat: _____

7. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.

- Erdigunetik kanpora bizi dun, baserrian. Edo han jaio eta bizi izandakoa dun.
- Herri erdian jaio eta bizi izan dun.
- Bizi den lekuarekin ez din zerikusirik.
- Beste erantzun bat: _____

8. Zein ezaugarri ttin noka aritzen den emakumeak? Aukera zan hiretzat egokiena.

- Fina
- Zakarra
- Ez din horrekin zerikusirik.
- Beste erantzun bat: _____

9. Hi ere noka aritzen den emakumea haiz, honezkero, maila baten edo besten. Ezaugarri horietakoren batekin identifikatzen dun hire burua?

- Lotsa gutxikoa.
- Pertsona ziuorra.
- Nire buruaren jabe nun ekonomikoki.
- Espektatibetatik kanpora bizi nun, emakume libretzat dinat nire burua.
- Baserrian bizi nun edo bizi izandakoa nun.
- Beste erantzun bat: _____

10. Zerbettetan lagungarri izaten ahal dun hika emakumeentzat?

Emakumeak lagunarteko hizkeraren zati bat galdu din hika ez erabiltzearekin.

Azken batean, hika dun hizkera informala, egoera lasai eta arduragabeetan erabiltzekoa, emakumeari bereziki galarazi zaiona.

Esaldien hauen artean, ba al da bakarren bat ados yona? Aukeratu nahi adina.

- Nire adierazpidea osatzeko modu bezala ikusten dinat hika, lagunarteko hizkera informala osatzekoa.
- Emakumeak bizitza publikoan leku gehiago hartzen dion heinen, hika gehiago erabiliko din.
- Ahizpatasuna indartzeko baliagarri ikusten dinat noka, emakume arten ere gozo eta informal hitz egittek.
- Emakumea ahalduntzeko baliagarri ikusten dinat hika, gizonekin modu infomalen berdintasunen hitz egittek.
- Etzakinat zer esan, ez dinat erantzun horietako bakar bat garbi ikusten.
- Beste erantzun bat eman nahi badun, aurrekoa hire hitzekin osatu, hementxe dun aukera: hika zertan izaten ahal dun baliagarri emakumearentzat? _____

4. galdetegia (Ikastaroaren balorazioa)

Adina:

1. Ikastaroan izena emandakoan izandako aurreikuspenak bete dittun?
 - a. Bai, espero nuena bete dun.
 - b. Bai, espero nuena bete dun eta espero nuena baino gehiago ikasi dinat.
 - c. Ez, ez dun egokitu nire aurreikuspenetara.
 - d. Beste erantzun bat: ...
2. Zer gustatu zin gehina?
3. Zerbeste aldatuko yunen? Zerbeste falta izan dun?

4. Ikastaroan hasiz geroztik, hika gehiago erabili dun?
 - a. Bai, pertsona ezagun batzuekin aldatu egin dinat erregistroa.
 - b. Bai, pertsona ezezagunak ezagutu eta hika hasi dinagu harremana.
 - c. Ez, lehen adina hitz egiten dinat.
 - d. Beste erantzun bat: _____
5. Zenbat pertsona berrirekin hasi haiz hika hitz egiten?
 - a. Ikastaroko kideekin bakarrik.
 - b. Ikastaroko kideez gain, 2-3 pertsona berrirekin.
 - c. Ikastaroko kideez gain, 4-5 pertsona berrirekin.
 - d. Beste kopururen bat: _____
6. Hasi berri horiekin zein forma erabiltzen dun? Toka? Noka?
 - a. Gizonezkoekin toka
 - b. Emakumezkoekin noka
 - c. Ez-bitarrekin adostu egin dinagu nola egin.
 - d. Beste erantzun bat: _____
7. Non aldatu dun zuka/hika hitz egitea?
 - a. Etxean
 - b. Lagunartean
 - c. Tabernetan
 - d. Lanean
 - e. Inon ez
 - f. Beste erantzun bat: _____
8. Aldaketa egiteko zer behar izan dun?
 - a. Nik hika ezagutzea.
 - b. Solaskideak hika ezagutzea.
 - c. Solaskidea prest egotea, aldeko jarrera erakustea.
 - d. Aldaketa horretaz hitz egitea gure artean, aurrena.
 - e. Beste erantzun bat: _____

9. Erraza izan dun aldaketa? Zergatik?
10. Hika erabiltzen hasita, zerbaitetan aldaketarik sumatu dun? (aukeratu bat edo gehiago).
- a. Harremantzeko moduan (azalduko dun gehiago? Gertukoago, informalago...)
 - b. Komunikatzeko moduan (azalduko dun? Indartsuago...)
 - c. Solaskidearengan (azalduko dun?)
 - d. Solaskidea emakume edo gizon izan desberdintasunik nabaritu dun?
 - e. Beste diferentziaren bat sumatu dinat (azaldu):
 - f. Desberdin sentitzen nun hika arita (zertan?):
 - g. Ahaldundua sentittu naun (zertan?):
 - h. Ahizpatasuna senttittu dinat (zertan?):
 - i. Diferentzia sumatu dinat, baina ez zekinat nola adierazi.
 - j. Ez dinat diferentziarik sumatu.

11. Etorkizunean, zer beharko huke hika gehiago erabiltzeko?

12. Egingo al dun ikastaroaren balorazioa, 10 bat lerrotan?

- a. Egutegi-ordutegi-iraupena-espazioa (udaletxeko ganbara).
- b. Metodologia: azalpenak-praktika-dinamika-materiala.
- c. Ikastaldea: kopurua-partaide sentitu haiz?
- d. Hobetzeko alderdiak.

Nire balorazioa:

